

BÁRÓ WCLASSICS GYULA, A JOGTUDÓS.

— Első közlemény. —

A kiegyezést követő esztendőben a budapesti kegyesrendi gimnázium VI. osztályának egyik tanulója Deák Ferenc vármegyéjének helyi lapjában érdeklődésre méltó vezércikket tett közzé.

A komoly hangon, a 17 éves szerzőnek korát meghaladó érettséggel és határozottsággal írt fejtegetés az ellen tiltakozott, hogy abban a dunántúli magyar városban, ahol a cikkírónak szülei laktak, polgármesterré választották meg azt a kisiparost, akinek ez állás betöltésére nem olt sem minősítése, sem képessége, sőt aki magyarul sem tudott tökéletesen. A cikkíró joggal emelte fel szavát «a népámító izgatások ellen, amelyek, úgy látszik, a választásnál ezt az eredményt előidéztek», és a magyar törvényhozástól olyan jogszabályok megalkotását kívánta, amelyek «megismertetik az alkotmány és a szabadság fogalmát» és amelyek egyúttal a köztisztviselői állások elnyeréséhez megfelelő tudományos minősítést irnak elő.¹

Wlassics Gyula ezzel a cikkével mint közíró kezdte meg azt a közéleti munkásságát, amelyet aztán mint államférfi és mint tudós Isten jóvoltából 68 esztendőn keresztül folytatott.

A vidéki és fővárosi időszaki lapok hasábjain írt cikkeket két év múlva már tudományos értekezések követték. Ezek elseje a *Századok* 1870. évfolyamában (161—167. l.) jelent meg *Hagiografia és a szalavári apátság története* címmel. A folyóirat szerkesztője, Thaly Kálmán, figyelmeztette az

¹ Ez az óhaj csak 13 esztendő múlva, az 1883. évi I. t. c.-ben teljesült.

olvasókat a cikkeire, «mint amelynek igen ifjú (akkor 19 éves) szerzője máris ily komoly tárggyal foglalkozik». A cikket a szerkesztő «őszinte buzdításul adta ki, mert széptehetségű szerzőjében történetírói hivatás jeleit látta nyilatkozni».

A folyóiratnak ugyanebben a kötetében a fiatal szerző később a jeles Montalambert-nek, Akadémiánk kiváló kültagjának nekrológját tette közzé.

Az első hírlapi cikkeket és értekezéseket nyomon követte a megfeszített tanulásnak és széleskörű önművelésnek komoly évtizede.

Tudásvágyára jellemző, hogy Wlassics már mint budapesti középiskolai tanuló, később pedig egyetemi hallgató korában is rendszeresen eljár az akkor annyira népszerű M. Tud. Akadémiának és a Kisfaludy-Társaságnak üléseire. Ezekről a *Zalamegyei Közlöny* című nagykanizsai lap hasábjain *Hétfői Leveleket* tett közzé. Ugyanez években szorgalmasan tanult több világnyelvet; aztán külföldi utazásokat tett; majd párhuzamosan a bécsi, később a budapesti egyetemen végzett jogi tanulmányaival minden irányban kiegészítette képzettségét.

Történelmi, majd művészeti, azután széptani és művelődési kérdésekről, színházakról és képtárakról, végre az 1873-i bécsi világkiállításról írt részben ismertető cikkei, részben értekezései bizonyítják, hogy már tanuló korában mennyire törekedett tudását és tanulmányait másokkal is közölni.

Wlassics Gyula fiatalkori egyéniségének tényezői.

Wlassics Gyula fiatalkori egyéniségének kialakulásához több tényező hatott közre.

Egyéni tényezők voltak: fényes tehetsége mellett a rendkívüli szorgalom, szinte példátlan munkabírási, határozott érdeklődés és tudásvágy az emberi művelődésnek és tudományos munkásságnak oly sok és részben eltérő ágai iránt, végül, de nem utoljára, a kiegyezés korának kezdetén oly nagyjelentőségű belpolitikai kérdések tekintetében hivatott környezetben teljes felvilágosítás. Korán nyilvánult becs-

vágya és az a törekvés is, hogy tudását és tehetségeit érvényre juttathassa.¹

A környezeti tényezők közt jelentős volt a családi kör, amelybe egyetemi tanulmányai befejeztével mint fiatal bírósági tisztviselő visszakerült. Atyjának, a nagykanizsai kir. törvényszék jeles elnökének házánál gyakran megfordult Csengery Antal, aki 1868—1878 között Nagykanizsa városának képviselője volt. Ebben a környezetben és bizonyára elsősorban Csengery hatása alatt Wlassics már ifjú korában megismerkedett Deák Ferencnek belpolitikai alap gondolataival és közjogi meggyőződésével. Ezek az ő későbbi politikai fejlődésére nagy hatást tettek. Wlassics már ekkor felismerte azt is, mily nagy feladatok várnak a kiegyezést követő évtizedekben az olyan tehetséges, tanult, munkás és kiváló fiatal emberekre, aminő ő maga is volt.

Egészen megható, hogy Wlassics több mint félszázad múlva is mily benső melegséggel és igaz nagyrabecsüléssel emlékezett meg Csengeryről.

A nagytehetségű és buzgó ifjú fejlődését első irodalmi kísérletei idején nagy jóakarattal és sok buzdítással figyelte meg a M. Tud. Akadémiának több tagja, különösen Thaly Kálmán és Beöthy Zsolt, akik az általuk szerkesztett *Századok*, illetőleg *Athenaeum* hasábjain készséggel adtak helyet dolgozatainak.

¹ Egyik tudományos kongresszus alkalmával, mint gimnáziumi tanuló, Fiumében Wlassics résztvett egy kongresszusi ebéden, amelyre idősebb kísérőjével együtt őt is meghívták. A fiatal vendég ott pohárköszöntőt is mondott.

² *Csengery Antal hátrahagyott iratai és feljegyzései.* Bevezető tanulmánnyal ellátta báró Wlassics Gyula. *Magyarország újabbskori történetének forrásai.* Kiadta a Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1928. 4—5. l. A bevezetésben Wlassics a következőket írja Csengeryről: «A legmélyesegesebb tisztelet, a leghűbb, a legbensőbb ragaszkodás tölti be egész valómat az ő egyéni nagy tulajdonságai, kimagasló értelmi és erkölcsi jelleme iránt. Vezérlő gondolata, hogy a közérdek előtt, melynek szolgálatára elhivatott, a magánérdeknek mindig hátrálnia kell. Csengery mindig az ügyet szolgálja, ezt akarja diadalra vinni.» Ezt követőleg (id. h. 4—10. l.) Wlassics tüzetesen tárgyalja és méltatja Csengery Antalnak irodalmi, közirói, politikai, államférfiúi és törvényszerkesztő munkásságát.

Ily előkészület után a kiegyezés korának legelején kezdte meg Wlassics sokoldalú közéleti munkásságát.

Manapság divatos ezt a nagy korszakot csak fogyatkozásaiban bírálni, eredményeiben kicsinyelni vagy éppen ócsárolni.

Wlassics tudományos és törvényszerkesztő munkássága volt a későbbi évtizedekben e korszak felmeneteles haladásának egyik jelentékeny tényezője. Ezt a haladást méltán jellemzi egyik akkortájt ellenzéki kiváló államférfiúnak, gróf Apponyi Albertnek ez a megállapítása: «Minden tekintetben szinte páratlan az a fejlődés, az a fellendülés, a nemzeti energiáknak az az alkotó megnyilvánulása, amit «a hatvanhetes aera» félszázada hazánk történetében jelent és nincs az a kritika, mely elgáncsolhatná e mű alkotóinak történeti nagyságát.»¹

Hozzáteszem, épp oly őszintén kell méltatni és elismerni a korszakban több téren nagy munkát kifejtett, részben vezérszerepet vitt államférfiaknak, köztük Wlassics Gyulának érdemeit és tevékenységét is.

Wlassics Gyula a büntető jogtudomány művelője és a törvényszerkesztő.

Közjogi viszonyaink; a büntetőjog és a büntető ítélkezés állapota Wlassics fiatal korában.

Deák Ferenc bölcsesége és következetes kitartása végre diadalra juttatta azt a küzdelmet, amely alkotmányunk helyreállítása végett éveken keresztül folyt.

Az ország elé tolult nagy és sürgős feladatok végzésére hivatottak lelkét betöltötte az az óhaj, hogy az abszolutizmus szomorú évtizedei alatt elmaradt nemzet és annak törvényhozása mielőbb pótolhassa azt, amit kényszerű szünet folytán évtizedeken át elmulasztott.

Az alkotmány helyreállítása után ezeket a feladatokat

¹ *Ifjabb gróf Andrássy Gyula emlékezete* című művében. Akadémiai *Emlékszemlédek* XXI. köt. 1. sz. 9—10. l.

nagyrészen csak a népképviselő útján, az országgyűlés közreműködésével lehetett megoldani.

Különösen a sürgős, részben már 1861 óta várt igazságügyi reformokat törvényhozási úton kellett megvalósítani.

Wlassics Gyulának valóban küldetése volt: nagy tehetségével és széleskörű, alapos tudásával évtizedeken át résztvenni abban az országépítő munkában, amelynek keretében különösen közművelődési és igazságszolgáltatási téren is annyi mulasztást kellett helyrehozni.

Az áldott békének azokban az évtizedeiben Wlassics kezdetben mint az igazságügyi törvények alkalmazója, később értelmezője, majd mint törvényszerkesztő, azután mint jogtanár, mint országos képviselő, azután mint vallás- és közoktatásügyi miniszter, majd mint a régi főrendiház, illetőleg a felsőház tagja és elnöke, végre, de nem utoljára, mint a Közigazgatási Bíróság elnöke több téren úttörő és alapvető munkát végzett és mindig nemzete javára dolgozott.

Több kiváló tulajdonsága, erős hazafias érzése, széleskörű, igazi nyugateurópai műveltsége, roppant munkabírása, az az emelkedett művészi irány, amely irodalmi dolgozatait jellemzi, és egyéniségének ritka szeretetreméltósága megérdemelt hatáskört biztosított részére és már a közszolgálatba lépést követő évtizedben fényes sikereket és jól megérdemelt elismerést vívott ki számára.

Mivel első feladatomból méltatni Wlassicsnak jogirodalmi és törvényszerkesztői munkásságát, hangsúlyozom: időrendben először az a feladat várt reá, hogy a magyar igazságügyi szervezet, valamint az anyagi büntetőjog új jogszabályainak alkalmazásában és értelmezésében körül dolgozzék, később, 1885-től kezdve pedig, hogy igazságügyi szervezetünk és az egész büntető igazságszolgáltatás újjáalkotásának óriási munkájában az első egyikének tevékenységét fejtsse ki.

Wlassics Gyula korábbi büntetőjogi dolgozatai.

Sikertelen kísérletek után Csemegi Károlynak jogi tudása, törvényszerkesztői kiváló tulajdonságai és az országgyűlés tárgyalások alkalmával érvényesült ékesszólása, valamint

debatterri képessége hozták tető alá a büntető törvénykönyvet (1878 : V. tc.) és melléktörvényeit, amelyek Wlassics igazságügyi szolgálatának kezdetén léptek hatályba.

Ezt az életbeléptetést nyomon követte a magyar büntetőjog széleskörű tudományos tárgyalásának megindulása. Egymásután jelentek meg tankönyvek, beható, terjedelmes értekezések és megkezdődött a bírósági gyakorlatnak tudományos megbeszélése is.

Az új törvénykönyv alkalmazása körül nagy gyakorlati jelentőségű kérdésekben a bíróságok eltérő felfogást emeltek érvényre.

Mindjárt ezekben az első években Wlassics, akkor az igazságügyminisztériumba beosztott királyi alügyész (amint szerényen megjegyezte: «a hazai büntetőjog irodalmának igénytelen, kezdő munkása») a szaklapokban több tudományos értekezést tett közzé. Ezek egyike jelentős és nagyon mindennapi kérdésben, nevezetesen a tettetárs és segéd fogalmának elhatárolása körül a büntetőjogi szubjektívizmus és objektívizmus kérdésében magával a büntető törvénykönyvek szerkesztőjével, Csemegi Károllyal bocsátkozott vitába.¹

Büntetőjogi első értekezéseinek megjelenése után Wlassics Gyula több kisebb büntetőjogi tanulmányt is közzétett és a Magyar Jogászgyűlés előkészítő bizottságának felszólítására véleményét adott *A pénzbüntetés jogi természetéről*.²

Akadémiánk — nyilván Pauler Tivadar akkori másodelnöknek, a magyar büntetőjog régibb, nagytekintélyű művelőjének befolyására — figyelemmel kísérte a hazai büntetőjog-tudomány és ítélkezés alakulását és az 1882. május 31-én

¹ A Büntetőjog Tára című jogi folyóiratban megjelent értekezése *Reakció a büntetőjogi judikaturában* cím alatt a német birodalmi lipcsei legfőbb törvényszéknek a büntetőjogi szubjektívizmus kérdésében érvényre jutott túlzásait tárgyalta. (Id. folyóirat II. k. 241. és köv. l.) Később Wlassics *A Kúria legújabb büntetőjogi judikaturájához* (ugyanott IV. k. 65. és köv. l.) cím alatt fejtette ki nézeteit.

Ezt a tudományos vitát ismertette Edvi Illés Károly, a Wlassics Gyula születése hatvanadik évfordulójának ünnepére kiadott *Büntetőjogi dolgozatok* (1912) című kötetben 185—193. l. *Csemegi és Wlassics* címmel.

² A Magyar Jogászgyűlés *Évkönyve* 1882.

tartott nagygyűlésen, az új törvénykönyv hatályban létének második évében, a II. osztály javaslatára az általános tanoknak két nagy gyakorlati jelentőségű, az ítélkezésben naponként alkalmazott fejezete körébe tartozó kérdés tudományos tárgyalására jutalomtételt tűzött ki. Az Akadémia azt kívánta: «Fejtsék ki a bűnkísérelt és a bevégzett bűncselekmény, valamint a tettesség és részesség tana.»¹

Amióta a büntetőjognak mélyebb dogmatikai művelése megindult, a haladás élén járó országokban az általános tanoknak erre a két fejezetére nézve a jogirodalomban állandóan, a joggyakorlatban pedig szinte napról-napra egyes vitakérdések merültek fel. A jutalomtétel kitűzése tehát nyilván módot akart adni a magyar büntetőjogtudomány művelőinek is a hazai ítélkezésben eldöntendő részletkérdések kifejtésére és ezzel az akkor fejlődő magyar bírósági gyakorlat irányítására.

Wlassics Gyulának akkor már évek óta kimélyült büntetőjogi tudását és egyúttal rendkívüli munkabírását bizonyítja, hogy hivatali tennivalóinak végzése mellett időt tudott szakítani ennek a pályakérdésnek két terjedelmes kötetre menő kéziratban való feldolgozására.

Akadémiánk nagy szolgálatot tett jogtudományunk fejlődésének és egyúttal előmozdította, hogy a hazai ítélkezés az új törvénykönyv hatályban létének mindjárt kezdetén igazán tudományos jellegű legyen, amikor — más két érdemes pályamunka mellett ² — a Sztrokay-jutalommal tüntette ki Wlassics Gyula pályaművét,³ amely 1887-ben Akadémiánk kiadásában meg is jelent.⁴

A magyar jogtudományi monografiák történetében egé-

¹ *Akadémiai Értesítő* 1882. évf. 171. l.

² Dr. Baungarten Izidor, akkor budapesti ügyvéd, később koronaügyészhelyettes pályamunkáját *A kísérelt tana* címen 1885-ben; Battlay Imre, később királyi főügyész dolgozatát pedig *A büntetendő kísérelt és a bevégzés* cím alatt 1892-ben (időközben átdolgozva) tette közzé.

³ *Akadémiai Értesítő* 1884. évf. 155. l.

⁴ *A bűnkísérelt és a bevégzett bűncselekmény; a tettesség és részesség tana.* két terjedelmes kötet.

szén példátlan, hogy ez a munka néhány év alatt teljesen elfogyott és Wlassics azt alaposan átdolgozva, 1893-ban újból közzétehetette.

Azután hosszú időn keresztül Wlassics Gyulát a magyar igazságügyi szervezet és a büntető perjog területén végzett törvényszerkesztői és jogirodalmi munkálatok, később pedig más közéleti kötelességek kötötték le.

A későbbi években Wlassics Gyula mint a budapesti Tudományegyetemen a büntetőjog ny. r. tanára természetesen előadta az anyagi büntetőjognak egész rendszerét is. Ezekről az előadásokról, sajnos, csak könyvnyomatos, rövid feljegyzések készültek, mert Wlassicsnak közművelődési és politikai munkássága és egyéb közéleti kötelességei — amelyeknek méltatása nem tartozik ennek az emlékbeszédnek a keretébe — nem hagytak időt számára ahhoz, hogy a büntetőjog rendszerét feldolgozza. Ez hazai jogtudományunknak bizony rendkívül nagy vesztesége!

Nagy sikert aratott első pályamunkájának befejezése után, azonban az igazságügyi szervezetre és büntető perjogra vonatkozó tudományos munkássága mellett, Wlassics büntetőjogi dolgozatokat is tett közzé. Ezek közül fel kell említenem *Az okság és részesség a magyar büntetőjogban* cím alatt írt tanulmányát, amellyel 1893. június 8-án mint Akadémiánk rendes tagja székét elfoglalta.¹ Ez értekezésében hangsúlyozta, hogy a részesség tanát tudományosan csak az okság (causalitas) elméletén lehet felépíteni.

Másik tanulmányában börtönügyi viszonyainkat tárgyalva, állást foglalt a mellett, hogy külön börtönügyi főfelügyelői állást kell szervezni.

Három évtized múlva alkalmi célra, egyik volt tanártársának tiszteletére megjelent kötetben,² *A kísérlet és részesség köréből* cím alatt azt vizsgálta, hogy pályanyertes nagy művének megjelenése óta a külföldi államok törvényhozása, valamint a joggyakorlat az általános tanoknak erre a két fejezetére nézve minő újabb fejleményeket tüntet fel.

¹ *Akadémiai Értesítő* 1893. évf. 426. 1. Székfoglalójának kivonatát közölte ugyanott 468—472. 1.

² *Büntetőjogi dolgozatok* (1914) 314—328. 1.

Wlassics Gyula munkássága az igazságügyi szervezet és a büntető perjog kodifikációja terén.

Wlassics törvényszerkesztői munkásságának időrendben első és egyúttal legterjedelmesebb részét a bünvádi perrendtartás előkészítése terén végezte.

Évek során át (1885—1889 közt) Wlassics ennek a büntető-eljárási nagy törvénykönyvnek munkálataiban vett részt, még pedig kezdetben az indokolás szerkesztésében működött közre, később pedig a teljes tervezetnek újrászövegezésén dolgozott.

Ezt követően 1890—1891-ben az ő feladata lett munkálkodni igazságügyi szervezetünk betetőzésén és kiegészítésén.

Wlassicsnak ez a hat éven át végzett törvényszerkesztői munkálkodása jelentékenyen előbbre vitte azt a magyar jogrendszert, amely az ő közszolgálatának megkezdésekor hatályban volt. Éppen az ő törvényszerkesztői közreműködésével lehet ezeken a területeken megállapítani azt a nagy haladást, amelyre akkor nemzetünk javára és büntető igazságszolgáltatásunk jövő fejlődése érdekében szükség volt.

Kötelességem lesz vizsgálni azt a szemrehányást is, amelyet most tárgyalt szervezeti és büntető perjogi törvényhozásunk hatályban létének különösen első éveiben gyakran lehetett hallani, hogy a régi jog, illetőleg a sokat magasztalt «bírói bölcs belátás»-nak aranykora jobb volt azoknál a törvényeknél, amelyek előkészítésében Wlassics közreműködött és amelyek nem teljesen önálló magyar jogfejlődés termékei.

Ez álláspont bírálatánál rá kell mutatni arra, hogy Wlassics törvényszerkesztői munkásságában két dologra volt köteles kiváló figyelmet fordítani.

Egyfelől nem hagyhatta figyelmen kívül a hazai jogtörténeti és belpolitikai fejleményeket, valamint a magyar büntető törvénykezés terén, különösen az ő tevékenységét megelőzőleg két évszázadon át szerzett tapasztalatokat, de azokat a vezérlő gondolatokat sem, amelyeket az előtte dolgozott magyar kodifikátorok kifejezésre juttattak.

Másfelől Wlassicsnak tekintettel kellett lennie arra a haladásra, amely a büntető törvényhozás és igazságszolgáltatás terén Nyugat-Európa országaiban akkor már végbement.

Ebből az okból is előre kell bocsátanom vázlatos egyetemes jogtörténeti fejtegetéseket és az európai jogrendszereknek összehasonlító vizsgálatát.

Az igazságügyi szervezet és a büntetőperjog vezérelveinek kialakulása Európa nyugati államaiban.

A magyar törvényelőkészítők, amikor évszázados mulasztást pótolva, hozzáfogtak a büntető törvényhozás terén hazánkra váró feladatokhoz, nem hagyták figyelmen kívül az abban a korban hatályban levő külföldi büntetőjogot. Az igazságügyi szervezet és a bűnvádi eljárás terén ezt annál kevésbé teheték, mert ezen a jogterületen, amely egyfelől a mindennapi gyakorlati jogérettel, másfelől az államnak egész alkotmányjogi berendezésével szoros kapcsolatban van, mérés kísérlet lenne csak elméletileg kigondolt, magyarán szólva kieszt, de gyakorlatilag sehol ki nem próbált szervezeti vagy perjogi rendszernek hatálybaléptetése.

A fennebb érintett okból vizolnom kell: minő jogrendszereket tanulmányozhattak a hazai törvényelőkészítők azokban az évtizedekben, amelyekben Wlassics Gyula nagyarányú törvényszerkesztői munkásságát végezte és miként fejlődtek ezek a jogrendszerek?

*

A nyugateurópai államokban a XIX. század utolsó-előtti évtizedében hatályban volt igazságügyi szervezet és büntetőperjog hosszú évszázadokra visszamenő jogtörténeti fejlődésnek végső eredménye.

A fejlődés abból indult ki, hogy Franciaországban a központi hatalom megszilárdulása után az uralkodó, illetőleg udvari hivatalnokai politikai és hatalmi érdekek szolgálatára is kihasználták a büntető törvénykezést. Erre alkalmas eszköz volt az annakidején teljes szélsőségében kifejlődött nyomozó rendszer és különösen annak egyes intézményei. A XVII. századtól fogva Franciaországban is szokásossá vált az államellenes bűntettek eseteiben kivételes bíróságok kiküldése, az elfogató parancsoknak («lettres de cachet») név nélkül való

kiadása, pusztá gyanú alapján szigorú fogságbavetés, ezt követőleg a zárt falak között hosszú hónapokon keresztül folytatott titkos vizsgálat, annak során többszöri kínvallatás alkalmazása és hasonlók.

A rendszernek egyik legtarthatatlanabb elvi intézkedése volt az, hogy a védelmet kizárta, illetőleg legnagyobb mértékben megszorította.¹ Nyilvánvaló pedig, hogy a tényállás teljes felderítése céljából szükség van arra, hogy a vádlott tudomást szerezhessen a vádról és idejében előterjeszthesse a javára szolgáló bizonyítékokat vagy az enyhítő körülményeket.

Elég sokáig tartott, míg szemben az állami teljhatalommal és a franciaországi nyomozó rendszernek tarthatatlan intézményeivel, illetőleg eljárási elveivel — a visszahatás beállott.

Az átalakulás előfutárai nem törvényszerkesztők, hanem írók voltak.

Francia- és Olaszországban, részben Svájcban is a XVIII. század folyamán az államtudományok művelői, közírók, sőt — mivel ezidőtájtban ezeket a kérdéseket társasági összejöveteleken is szokásos volt tárgyalni — nem szakférfiak is hangsúlyozták az igazságügyi szervezetnek és a büntető ítélkezésnek alkotmányjogi vonatkozásait, egyúttal rámutattak az akkor hatályban volt jogrendszereknek jelentékeny fogyatkozásaira.

Úttörő gyanánt Montesquieu *A törvények szelleméről* írt művében (VI. könyv, V., VI. és XI. fejezet) kifejtette azokat a vezérelveket, amelyek az igazságügyi szervezet újjáépítésénél, valamint a tárgyilagos és kormányhatalomtól független büntető ítélkezés szempontjából figyelembe veendőek lennének.

Az összes rokonkérdéseket a legnagyobb hatással Beccaria tárgyalta *A büntettekről és büntetéseiokről* szóló munkájában.²

¹ Erre elég egy példa: a XIV. Lajos által 1670-ben kiadott ordonnance criminelle az előkészítő eljárás folyamán egyáltalán nem engedte meg a védelmet. L. *Procès verbal des Ordonnances de Louis XIV.* (Paris, 1757.) 1—272., különösen 162—167. l.

² Az olasz eredeti *Dei delitti e delle pene* cím alatt 1764-ben jelent meg. Lefordították csaknem minden európai nemzet nyelvére; több országban évszázad mulva is hivatkoztak rá.

Az Európa nyugati államaiban a XVIII. század végén megindult alkotmányjogi küzdelmek, valamint az egyéni szabadság figyelembevételére irányuló törekvések fokozatosan vonták maguk után a büntető ítélkezés átalakítását.

Akik az alkotmányjogi szempontokra óhajtottak súlyt helyezni, a vádlottak részére pedig a védelem megengedését és az egyéni jogoknak lehető oltalmát kívánták, szemben a nyomozó rendszer intézményeivel és elveivel, az angol igazságügyi szervezet és bűnvádi eljárás szabályainak átvételét javasolták.

Ilyen értelemben sürgették a reformot az 1789. évi francia alkotmányozó nemzetgyűlésre (Assemblée Constituante) küldött követeknek adott utasítások is.

1789. augusztus 26-án *Az emberi jogok kinyilatkoztatásában*¹ kifejezésre juttatták azt, hogy a bűnvádi eljárás során érvényesüljön a törvény előtti egyenlőség nagy elve és még gyanú esetén is biztosítékokat kell teremteni a polgárok egyéni és alkotmányos szabadsága javára is.

A reformtörekvések eredménye volt, hogy a francia nemzetgyűlésnek 1791-i törvénykönyve hatályon kívül helyezte a XIV. Lajos-korabeli bűnvádi eljárási rendeleteket és egyúttal angol mintára mélyreható, sőt (amint később felismerték) részben szélsőségekbe is menő igazságügyi szervezeti és büntető perjogi változtatásokat vitt keresztül.

Bármily jelentékeny volt a két nagy nemzet közviszonyai között az eltérés, egyszerű utánzás gyanánt az angol igazságügyi szervezetből átvették az esküdtbírósnak mind a két fajtát: a vád- és az ítélő-juryt.

Az eljárási szempontból megkísérlett gyökeres újítások egy részét I. Napoleon törvényhozása 1808-ban a bűnvádi eljárási törvénykönyvben visszafejlesztette.

Így keletkezett a XIX. század első tizedeiben először Franciaországban, aztán a vele szomszédos némelyik nyugat-európai államban az a vegyes rendszer, amely a részletekben

¹ Szövegét lásd Jellinek Györgynek *Die Erklärung der Menschen- und Bürgerrechte* című munkájában (Lipscse, 1895) 21. lap. A nyilatkozatot egyes északamerikai államok törvényeiben kimondott elvek figyelembevételével szerkesztették.

különböző módosításokkal végeredményben az európai bűnvádi eljárásnak egységes kialakulására vezetett. Ezekben a törvényekben érvényre jutottak az alkotmányjogi tekintetek, szabályozva voltak az egyéni és polgári jogok korlátozásának feltételei, de másfelől érvényesült a vádrendszer alapelve, ezenfelül a szabad bizonyítás, különösen az első fokon a közvetlenség és szóbeliség, valamint az eljárásnak egyik szakában az ügyfélnyilvánosság is.

Az évezredes jogfejlődésben ez a vegyes rendszer is csak egyik fokozat, amelyet a későbbi évszázadok törvényhozása bizonyára túl fog szárnyalni. Mindamellettt egészben véve az emberiség haladásának minden barátja csak hálával említheti fel ezt a korszakos átalakulást, amely, szemben a XVIII. század ítélkezésével, megszüntetett képtelen babonákat (boszorkányperek és hasonló üldözések) és az egyéneknek azt a teljes elnyomását, amelyet a XVIII. században Franciaországban keresztülvittek.

Ennek a vegyes rendszernek leghaladottabb két változata volt az 1873. évi osztrák és az 1877. évi német bűnvádi perrendtartás, amelyek Wlassics Gyula igazságügyi szolgálatának kezdete körül léptek hatályba.

A magyar igazságügyi szervezet és büntető eljárás kialakulása a XIX. század utolsó negyedéig.

Téves az a tanítás, hogy a Magyarországon 1875-ig hatályban volt igazságügyi szervezet vagy a különböző, egymást felváltó büntetőeljárás gyakorlat önálló jogfejlődés terméke lett volna.¹

Lehetséges ugyan, hogy a honfoglalás korában ősünk az azon időbeli európai jogfejlődéstől elütő igazságszolgáltatást gyakoroltak, de az ősalkotmány idejéből tüzetes és kimerítő jogtörténeti emlékek nem maradtak fenn ; azokban

¹ Ezt vitatta az a fejtegetés, hogy lettek volna «a külföldieknél tökéletesebb és önállóbb, nemzeti alapokon nyugvó büntetőjogi és perjogi intézményeink». Timon Ákos a *Jogállam* című folyóirat 1904. évi 443. l. 8 utolsó és 444. l. két első sor. Ezt cáfoltam a *Budapesti Szemle* 1905. évfolyamában két cikkben *A jogtörténet tanítása* címen.

a korszakokban pedig, amelyekről megbízható adatok állanak rendelkezésre, hazánk területén az igazságügyi szervezet és a büntető törvénykezés nem volt kizárólag nemzeti jogfelfogás eredménye.¹

Első királyaink törvényein a kánonjog, valamint a frank kapitulárek hatása tapasztalható ; az Árpád-házból származó későbbi királyok alatt a frank birodalomban a karoling-korszakban kifejlődött germán peres eljárás ; az Anjouk idejében a normann per ; a XVII. századtól kezdve pedig (főleg a nem-nemesek bűnügyeiben) a német és osztrák közönséges nyomozó eljárás hatott Magyarország területén a büntető ítélkezés kifejlődésére.

A III. Ferdinánd által Ausztria részére 1656-ban kibocsátott *Praxis Criminalist* egyik törvénykiadó célzatosan kinyomatta a magyar Törvénytár mellett, nyilvánvalóan abból a célból, hogy azt bíróságaink mindennap maguk előtt látva, a gyakorlatban kövessék. Pauler Tivadar jeles tankönyvében állítja is, hogy erre az osztrák jogforrásra magyar bírósági ítéletek is hivatkoztak.

A bécsi kormány által a XVII. századtól kezdve politikai cézzattal indított bűnpereket későbbi hatásuk miatt alább külön fel kell említenem.

A) *A magyar igazságügyi szervezet szempontjából* mindenekelőtt hangsúlyozni kell, hogy törvényhozásunk ezt a joganyagot mindez ideig nem rendezte egységes törvénykönyvben.

Elődeinknek nem hibája, hanem végzete volt, hogy a törvényhozási kísérletek ellenére országgyűléseink még azokban az évtizedekben sem emelhették érvényre a magyar bírósági szervezetnek alkotmányjogi jelentőségét, amikor Nyugat-Európa államaiban (nem is szólva az önálló angol jogfejlődésről) ez már rég megtörtént.

Teljes méltánylással kell kiemelnem, hogy a magyar országgyűlések évszázadokon át küzdöttek a bécsi osztrák kormánynak azon visszaélése ellen, amely szerint főleg állam

¹ Ezt a két állításonat tüzetesen igazoltam *Magyar bünvádi eljárási jog* című munkám I. kötetében 81—101. l.

elleni büntett miatt indított perek során gyanúsított magyar, honosokat elvontak a törvényes magyar bíróság hatósága alól, megfosztották őket a védelem gyakorolhatásától és az ítéletet udvari hivatalnokok javaslata alapján végeredményben maga a császár hozta meg.

Ennek a törvénytelen gyakorlatnak kútforrása volt I. Lipótnak 1670. december 19-ről a magyar törvényhatóságokhoz intézett rendelete. Ennek kibocsátásától fogva a hűtlenség és felségárulás címén magyarok (Nádasdy országbíró, Zrínyi Péter horvát bán és társaik, később pedig II. Rákóczi Ferenc¹⁾ ellen indított bűnügyekben a bécsi kancellária mindenekelőtt delegált bíróságot küldött ki. Ezt a bíróságot nem rendes bírákból, hanem osztrák udvari hivatalnokokból állították össze. A vádlottat pusztán gyanú alapján letartóztatták és külföldi várba vagy börtönbe szállították. Magyar bírák nem ítélezhettek, magyar védők nem működhettek ezekben a perekben.

Ezzel a gyakorlattal szemben hatálytalanok maradtak törvényeinknek (pl. 1715 : XXXVI., 1805 : V. tc.) rendelkezései. Közülök legjelentősebb az emlékezetes 1791. évi országgyűlés XII. törvénycikkének parancsa : «Az igazságszolgáltatást az ország törvényei és törvényes szokásai szerint bírák által kell gyakorolni.»

B) *Reformkövetelések és régiebb törvényelőkészítő kísérletek.*

Fennebb kifejtettem, hogy Franciaországban a XVIII. század végén az igazságügyi szervezet és a büntetőtörvénykezés reformját az irodalom készítette elő és később az Alkotmányozó Nemzetgyűlésre küldött követeknek adott utasítások alapján a törvényhozás valósította meg.

Magyarországban is már a XVIII. század eleje óta az országgyűlésen megnyilvánult az a törekvés, hogy a büntető-eljárás törvényhozási szabályozása végett intézkedések történjenek. A XVIII. század végén hazánkban is közzétett

¹ Az utóbbi ellen felségárulás címén megkezdett és Rákóczi megmenekülése után távollétében lefolytatott eljárást ismertettem *Adatok a XVI. és XVII. századok büntető ítélkezésének történetéhez* című dolgozatomban. Finkey Ferenc-Emlékkönyv 51—57. l.

politikai röpiratok szintén hatottak az igazságszolgáltatás átalakításának sürgetésére.

Okulva a II. József alatt, habár végeredményben sikertelenül tett abszolutisztikus kísérleteken, már az 1791. évi nevezetes országgyűlésen az európai műveltségű és mélyebb belátású követek felismerték azt, hogy rendszeres törvénykönyvek megalkotására hazánkban nemcsak az igazságszolgáltatás javára, hanem egyúttal az alkotmány biztosítása érdekében is szükség van.

Az említett országgyűlés a hatodik (igazságügyi) választmányt bízta meg a büntetőtörvény tervezetének szerkesztésével. Jogfejlődésünkre nézve nagy veszteség, hogy e választmány javaslata (különösen a napoleoni háborúk miatt és azért, mert évtizedekig országgyűlést sem tartottak) nem vált törvénné.

Ezzel szemben határozott visszalépés volt az 1827. évi országgyűlésen kiküldött új bizottság munkálata. Ezt Széchenyi, mint akkor már a főrendi tábla tagja, tanulmányozva, azt írta róla, hogy «nincs benne egy lat filozófia sem».

Szemben ezzel a munkálattal és tekintettel a külföldi törvényhozásban ekkor már bekövetkezett haladásra, az alsótábla ellenzéke az 1832—1836. évi országgyűlésen új javaslatot (mint akkor kifejezték: «a büntetőtörvény új szerkezetét») követelte.

Részben ez országgyűlést megelőzőleg, részben az országgyűlési vitákkal párhuzamosan Széchenyi — habár nem tartotta magát jogtudósnak — egyes műveiben és beszédeiben az általa kezdeményezett alkotmány- és politikai reform keretében a büntető törvénykezés tekintetében is javításokat kívánt. Legfontosabb követelménye volt a törvényelőtti egyenlőség elvére fektetett büntetőeljárás törvénykönyv mielőbbi megalkotásának sürgetése.¹

¹ *Stádium* c. m. 159—164. I. Széchenyinek ez a kívánsága csak több mint félszázad múlva teljesült. Ezenfelül Sz. sürgette, hogy szüntessék meg a földesúri bíraskodást (uriszéket), a hétszemélyes Tábla bírására nézve törvény biztosítsa a függetlenséget s az elmozdíthatatlanságot és szabályozza az összeférhetlenséget; nememesek is legyenek bírakká választhatók, illetőleg kinevezhetők;

Az országgyűlési viták, továbbá a napisajtó és a különleges magyar viszonyok következtében a vármegyei törvényhatóságok ülésein tett indítványok, illetőleg elhangzott felszólalások siettették a törvényhozási törekvések megújítását.

Megerősödött az a meggyőződés, hogy a rendi alkotmányt demokratikus alapon át kell alakítani; az egyéni szabadság biztosítékait a nem-nemesekre is ki kell terjeszteni; az önkénynek kitett széles néprétegek helyzetét az igazságszolgáltatás terén is javítani kell és gátat kell vetni a kormányhatalmi üldözések ellen.

A fennebbiek magyarázzák az 1832—38. és 1839—1840. évi országgyűlésen az alsótábla ellenzékének küzdelmeit és a későbbi fejleményeket.

Az ellenzék ezeken az országgyűléseken kettős harcot folytatott.

Egyfelől elvi alapon gyökeres igazságszolgáltatási reformokat kívánt, másfelől egyes politikai bűnperekben az akkori bíróságok által követett eljárást sérelem gyanánt panaszolta.

Az ellenzék vezérszónoka gyanánt Deák Ferenc egyebek közt sürgette¹ a földesúri bíraskodás megszüntetését és intézkedéseket kívánt a jobbágyság személyi és vagyonbeli bátorságának biztosítására.

Egyes ügyekben az országgyűlés a lefolytatott törvénykezési eljárással összefüggő panaszokat tárgyalta. Különösen sérelmet láttak abban, hogy báró Wesselényi Miklóst, aki Szatmár vármegye közgyűlésén tartott beszédében nem az államfőt, hanem a kormány intézkedéseit támadta, az 1723. évi törvénycikknek tág fogalmazása alapján felségárulás miatt fogták perbe és ítélték el.

Deák Ferenc szavai szerint a kormány a szólásszabadság nagy elvét figyelmen kívül hagyva, eljárásával «polgári állásunk függetlenségét, a személyes biztonságot és köztanácskozásaink szabadságát sértette».

az egyéni szabadságot biztosító rendelkezéseket terjesszék ki a nem-nemesekre; az eljárás a lehető legrövidebb időre szoríttassék, stb.

¹ Deák Ferenc *beszédei* I. kötet 16., 37., 85., 104., 122., 132., 160., 174., 180., 246., 338., 381., 400., 456., 466. l.

Tekintettel a bécsi kormány által indított politikai perekben szerzett tapasztalatokra, az alsótábla ellenzékének tekintélyes része azt óhajtotta, hogy politikai perekben a kormánytól függő bíróságok helyett az esküdtszék járjon el.

Többen a napilapok hasábjain, egyesek külön tanulmányokban,¹ valamint a vármegyék tanácskozó termeiben fejtették ki e kérdésekre nézve véleményüket.

A vármegyei tanácskozások közül nagyobb vitát keltett és a központi kormány beavatkozását is maga után vonta az az indítvány, amelyet Nyáry Pál főjegyző 1841. tavaszán Pest vármegye közgyűlésén terjesztett elő.²

Az indítvány lényege az, hogy a vármegyék saját hatáskörükben szabályozzák a büntető eljárást, különösen juttassák érvényre a nyilvánosságot s azt az elvet, hogy a jobbagyok részére védőket kell kirendelni. Habár érdemben e javaslatok egyike-másika indokolt lehetett is, elfogadhatatlan volt az a kiindulási pont, hogy a büntető ítélezés szabályozása, amely alkotmányjogilag és az igazságszolgáltatás szempontjából egyformán nagyjelentőségű, nem a törvényhozás elé, hanem a törvényhatóságok hatáskörébe tartozzék.

Valóban, a legnagyobb visszásságra vezetett volna, hogy a különböző törvényhatóságok területén vármegyei szabályrendeletek a részletekben eltérő eljárást állapítottak volna meg s még inkább visszas lett volna az, ha a különböző törvényhatósági törvényszékek bírái, akik időközi választások

¹ Ezek közül a legjelentősebb Szalay Lászlónak két értekezése. Az elsőben (*Budapesti Szemle* 1840. márciusi füzet; később újra lenyomatva *Publicisztikai dolgozatok* I. köt. 19–101. l.) Szalay kifejtette azt is, hogy a büntető eljárási törvénykönyvet nem lehet befoglalni az anyagi büntetőtörvénybe, amint eddig tették, hanem arra nézve külön törvényt kell alkotni. A másik tanulmányban (*A büntető eljárásról, különös tekintettel az esküdtszékre*, Publ. Dolgozatok I. kötet 103–173. l.) Szalay követelte a védelem megengedését a per minden szakában, továbbá nyilvánosságot, szóbeliséget és széles alapon gyakorolható visszavetési jogot. Az esküdtszék kérdésében óvatosan nyilatkozott.

² Ezt részletesebben ismertette Dombóváry Géza ügyvéd *Fenyítő eljárás és büntetési rendszer Pest megyében a XIX. század első felében* (1906) című munkája 18–30. és 35. lapjain.

következtében háromévenként változhattak, ezeket a szabályokat eltérően alkalmazták volna.

Széchenyi — ámbár hivatásszerűleg nem foglalkozott törvényelőkészítéssel — alapos államtudományi tanultságával és mély értelmével felismerte Nyáry Pál indítványának tarthatatlan voltát és az indítványt több felszólalásban¹ bírálta.

A Helytartó Tanács 1842. január 27-én kelt leiratában kifogásolta, hogy a vármegye gyűlése a törvényhozói hatalmat akarja magához ragadni és a törvényhatóság hatáskörét meghaladó «tumultuaris» úton kelt határozatot hozott.

Helyesen járt el József nádor, amikor az 1842. március 15-i közgyűlésen magyar nyelven kihirdetett iratában meghagyta Pest vármegyének, hogy : «Tisztelt Uraságtok hatóságuk törvényes korlátaik közt maradván, olyanokba, amik a törvényhozás körébe tartoznak, ne bocsátkozzanak».

Más törvényhatóságok közgyűlésén az akkor divatos módon, pontokba foglalt követelések keretében fejezték ki az igazságügyi szervezet és büntető törvénykezés reformjára vonatkozó kívánságokat. Sajnos, ezeknek a jelszavaknak jelentőségét akkor még nem értették át teljesen ; különösen sokan félreértették az angol jury átvételére vagy utánzására vonatkozó kívánságot.

1842-ben Szatmár vármegye rendeinek indítványára a vármegyék többsége (összesen 28 törvényhatóság) kimondta, hogy hazánkban is szükséges «a büntető törvénynek (értsd az 1827. évi fennebb említett javaslatnak) új szerkezete ; az esküdtszék felállítása, a faggató (nyomozó) per megszüntetése ; a vádper behozatala».

Az országgyűlés akkor lépett a helyes útra, amikor az 1840 : V. tc.-ben a büntető törvénykönyv előkészítése végett országos választmányt küldött ki.

C) *Az 1843—44. évi javaslatok és további sorsuk.*

E választmány tanácskozásaiából Wlassics Gyulának

¹ L. Széchenyi István *beszédei*-t a 203—204., 205. és 217. l. valamint Széchenyi *Naplói* V. kötetében (514—516 ; 568—572 l.); az 1841. november 19-én, 20-án, 1842. március 16—19. napjain olvasható bejegyzéseket.

későbbi törvényhozási munkálkodása a büntető eljárási albizottság tárgyalásainak vázolását teszi szükségessé.

A választmányban kisebbségben maradt az esküdtszék. Az ítélkezést az alsófokon továbbra is a törvényhatósági bíróságoknál hagyták meg. Közeledtek a vádeljárásnak néhány alapelvehez ; elfogadták a tárgyalás nyilvánosságát és a szóbeliséget. Fenntartották a fellebbezést.¹ Az eljárási albizottság kisebbsége (élén Deák Ferencsel) esküdtszéki alapon átdolgozta a munkálatot (1844. évi javaslat), amelyből azonban a főrendiház ellenzése következtében nem lett törvény.

A következő években nagy történelmi események hátterbe szorítottak minden nagyobb méretű törvényhozási tevékenységet és így a XVIII. század eleje óta megindult kodifikatórikus törekvések ismét eredménytelenek maradtak.

D) *Fejlemények 1848 után 1875-ig.*

Az 1848. évi pozsonyi törvénycikkek, amelyeknek újabbkori jogfejlődésünkre több tekintetben korszakos hatásuk volt, sajnos, nem terjeszkedtek ki a magyar igazságügyi szervezet alkotmányjogi vonatkozásainak szabályozására.

Az abszolutizmus alatt az osztrák kormány hazánk területén is olyan pátenseket, illetőleg olyan eljárási jogszabályokat léptetett életbe, amelyek a német nyomozó pernek változatát tüntették fel, s melyeket a magyar törvényhozás az alkotmány visszaállítása után valóban nem fogadhatott el törvényhozási előkép gyanánt.

1861-ben visszaállították a Kúriát, valamint a pesti Kir. Táblát ; a megyék, a városok és a kerületek pedig újra megalakították a törvényhatósági bíróságokat.

Az országbírói értekezlet természetesen nem állíthatta vissza az 1848 előtti büntető eljárási gyakorlatot, mert az

¹ Az albizottság munkálatairól az akkor nagytekintélyű heidelbergi tanárhoz, Mittermaierhez, Pulszky Ferenc adott híreket. Közölte, hogy a szövegezést kezdetben az albizottságnak legkiválóbb tagja, gróf Desewffy Aurél, végezte. Az ő korai halála az albizottságnak pótolhatlan vesztesége volt. Azután többekkel együtt Szalay László dolgozott a szövegezésen. E tárgyalásokat ismertette Tarnai János *22 levél az 1842—1854-ig terjedő időszakból*, Magyar Jogászegyleti Értekezések XX. füzeté.

a rendi alkotmány alapelvén nyugodott. Ennek megfelelően 1848 előtt a joghatóság meghatározására a vádlottnak rendi állása volt a döntő. Általában véve a nemesség a megyei, a városok polgárai a városi törvényszék joghatósága alá, a jobbágyok pedig az úriszék elé tartoztak. A nemesek bűnügyeiben a szabály volt a végtelenül hosszadalmas, a polgári per alakszerűségei szerint iratváltással lefolytatott rendes per (vádlevél, erre következtek az alperes (vádlott) kifogásai; azután közbenszóló ítéletek, melyek rendkívül elhúzták az eljárások első szakát). A szóbeli tárgyalás tehát egészen elmaradt. A nem-nemesek súlyosabb bűnügyeiben szintén írásbeli eljárás volt szokásban; csak kisebb bűncselekmények tartoztak sommás eljárás alá. Ez a sommás per azonban nem volt közvetlen bizonyításfelvétellel járó szóbeli tárgyalás, hanem «hitelesítési» tárgyalás, amelynek során felolvasták a vizsgálati iratokat és azokat a megidézett vádlottak és tanúk által hitelesítették. Az ítéletet tehát ez ügyekben is írásbeli alapon hozták meg.

A kiegyezést követő első évtizedekben a kormány a magyar igazságügyi szervezetben is fokozatosan törekedett érvényre juttatni azokat az alkotmányjogi szempontokat, amelyek a nyugateurópai államokban már a XIX. század első évtizedeitől érvényesültek és azokat a nagy elveket, amelyekről a bíróságok tagjainak függetlensége, valamint a bírói hatalom gyakorlásának állandósága függ.

Az új szervezésnél nem gondolhattak arra, hogy alapul vegyék a régiebb magyar igazságügyi szervezet kereteit. Ennek ugyanis tarthatatlan fogyatkozásai voltak. A legnagyobb az, hogy az államot illető büntető hatalmat a törvényhatóságok bíróságai vagy éppen magánegyének (az úriszékeknél a földesurak) gyakorolták. A régi magyar szervezetben nem volt gondoskodva a bírák szakképzettségéről, állandóságáról és függetlenségéről sem. A megyei és városi törvényszékek bíráit időről-időre választották és ilyképpen a választott bíró csak a legnagyobb lelkierő mellett lehetett teljesen független azoktól a választóitól, akik néhány év múlva döntöttek az ő hivatalban maradása felett.

A kiegyezés utáni kormánynak egyik első tennivalója

volt ezekkel az igazságügyi szervezeti kérdésekkel foglalkozni. A reformok keresztülvitelénél törvényhozásunk első sorban a francia törvényekből a belga igazságügyi szervezetbe átment alapelveket vette mintául. Jogirodalmunkban először Csemegi mutatott rá arra, hogy «a helyes bírósági szervezet biztosítéka és védőfala a szabadságnak és leghatalmasabb tényező a törvény uralmának, valamint a jogállamnak fenntartására.»¹

A kiegyezés után hozott törvények azután lényeges változtatásokat tettek igazságügyi szervezetünkön.

Az 1869: IV. tc. elválasztotta az igazságszolgáltatást a közigazgatástól és 15—17., valamint 21. §-aiban biztosította a bírácoknak teljes függetlenségét mind az államfő, mind a kormány beavatkozásától.

1872. január havától fogva az ítélezést a törvényhatósági bíróságoktól az újonnan szervezett királyi törvényszékek és járásbíróságok vették át és megkezdte működését a királyi ügyészség is,² melynek másfél évtized múlva Wlassics Gyula egyik legkiválóbb, irányadásra és vezetésre hivatott tagja, majd több tekintetben újjászervezője lett.

Az esküdtbíróságok 1867 óta sajtóperekben ítéleztek.

Wlassics Gyula részvétele a bűnvádi perrendtartás előkészítésében.

A büntetőtörvénykönyv elkészítése után Csemegi Károly (akkor már a királyi Kúria tanácselnöke) Pauler Tivadar igazságügyminiszter megbízásából elkészítette a büntető eljárási törvénykönyv tervezetét.

Az 1881. végén közzétett első tervezet elvi okokból mellőzte az esküdtbíróság intézményét és csak a törvényszékek előtti eljárást szabályozta. A tervezetet első sorban az esküdt-

¹ A *Jogtudományi Szemle* c. folyóiratban 1869. évf. I. köt. 283. és köv. l.

² 1871: XXXI. t. c. az elsőfolyamodású bíróságok rendezéséről és 1871: XXXII. t. c. az elsőfolyamodású bíróságok életbeléptetéséről. A közvádoló hatóságok szervezetére nézve az alaptörvényt az 1871: XXXIII. t. c. tartalmazza.

szék hívei, de az igazságügyminiszter által összehívott szaktanácskozmányon, valamint a Magyar Jogászegylet vitáin és a szaksajtóban mások is hevesen támadták. A szaktanácskozmány *többsége* különösen azt kifogásolta, hogy a tervezet az eljárásnak előkészítő részét túlterhelte a vádlott érdekében szükségesnek vélt különböző eljárási biztosítékokkal, továbbá, hogy a tervezetnek jogorvoslati rendszere nagyon bonyolódott, s az egésznek szerkezete *nehézkés és túlterjengős*.

Jellemző az idők változására nézve, hogy az a széleskörű és részben értékes tudományos vita, amely akkortáiban a büntető eljárás kodifikációja körül lefolyt, elsősorban arra vonatkozott, vajjon a *nem* nyomtatvány útján elkövetett súlyosabb büntetteket az esküdtbíróság vagy a királyi Törvényszék hatáskörébe kellene-e utalni? (A kérdést a magyar törvényhozás azután csak 16 év múlva, az 1897 : XXXIV. tc. 15. §-ában döntötte el, és pedig az esküdtbíróság *javára*. Az esküdtbíróságok 1900. január elsejétől fogva gyakorolták is ezt a szélesebb hatáskört.)

Időközben Wlassics Gyulát, aki hosszú előkészítő szolgálat után mint beosztott királyi alügyész az igazságügyminisztériumban teljesített szolgálatot, s rendkívüli tehetsége és nagy tanultsága ellenére csak öt év után kapott szélesebb hatáskört, Pauler Tivadar igazságügyminiszter azzal bízta meg, hogy e törvénytervezet *indokolásának* szerkesztésében Csemegi Károlynak segédkezzék.

Ez a megbízás adott alkalmat Wlassicsnak arra, hogy nyomban a hivatalos szaktanácskozmány befejezése után *A bűnvádi eljárás vezérelvei* cím alatt nagy tudással és ragyogó irállyal szerkesztett tanulmányt tegyen közzé.¹

Ez a dolgozat büntetőperjogi irodalmunknak mindenkor rendkívül értékes terméke marad.

Az 1885. évi hivatalos szaktanácskozmány befejezése után Csemegi, aki erős akarattal és nagyon tiszteletreméltó egyéni meggyőződéssel ragaszkodott a saját tervezetében

¹ Megjelent a *Budapesti Szemle* hasábjain és később különfüzetben, német nyelven pedig a *Zeitschrift für die gesammte Strafrechtswissenschaft* című folyóiratban.

alapul vett nézeteihez, átdolgozta ugyan 1881. évi első tervezetét, de a második szövegezés *csak részben* vette figyelembe a szaktanácskozmány megállapodásait.

Ezért az 1886. tavaszán elhunyt Pauler Tivadar utóda, Fabiny Teofil igazságügyminiszter, az új munkálat szerkesztésére háromtagú bizottságot kért fel.

A bizottság tagjai voltak: Wlassics Gyula, akkor az igazságügyminisztériumba törvényelőkészítés végett behívott kir. főügyési helyettes, Schedius Lajos, a királyi Kúriának kitűnő bírása és Tarnai János budapesti jeles ügyvéd, később kúriai bíró.

Ez a bizottság 1886-tól 1888. végéig dolgozott a Csemegi-féle második tervezetnek gyökeres és egészben való átszövegezésén; kiegészítette azt a járásbíróságok előtti eljárás szabályozásával és több lényeges, elvi kérdésben a korábbi tervezetektől eltérő felfogást emelt érvényre.

A tervezet szövegezése az egész munkálatban jelentékenyen tömörebbé vált, de nagyon lényeges volt a javaslatnak érdemben való eltérése a korábbi tervezeteknek részletes rendelkezéseitől is.

A hármas bizottság munkálatát Fabiny Teofil igazságügyminiszter 1888. december 10-én terjesztette a képviselőház elé.

Ez a javaslat nem volt egyéni munkálat és külföldi törvényhozási előképek felhasználásával készült. Csak a javaslat kéziratának tüzetes megtekintéséből volna eldönthető, mely részleteket szövegezett Wlassics Gyula. De bizonyos, hogy Wlassics, mint alkotmányjogunknak is jeles ismerője, különösen hivatott volt a büntető törvénykezés alkotmányjogi vonatkozásainak, valamint az egyéni jogok és a helyes büntető eljárás biztosítékainak érvényre juttatására.

Az igen nagy terjedelmű és nagyértékű indokolásnak különböző részein is fel lehet ismerni Wlassics Gyula gondolatmenetét és jellemző írásművészetét. Ennek a törvényszerkesztői munkásságnak méreteiről pedig tájékoztat Wlassicsnak az a közlése, hogy három év alatt 34 nyomtatott ívre terjedő kézirattal készült el.

A hármas bizottság munkálatából sem lett törvény.

Fabiný Teofil néhány hónap múlva megvált az igazságügy-minisztérium vezetésétől.

Amikor 1889. április 9-étől kezdve utóda, Szilágyi Dezső, programot adott, a magyar jogrendszernek több más területére kiterjedő, egyéb alkotások mellett, elsősorban szükségesnek jelezte a magyar igazságügyi szervezet továbbfejlesztését és betetőzését. Szilágyi jelezte, hogy igazságügyi szervezetünket nem tekinti betetőzöttnek az esküdtbíróóság intézménye nélkül. Ez elhatározásának következménye gyanánt visszavonta az 1888. évi javaslatot s annak az esküdtbíró-sági eljárás figyelembevételével, valamint egyéb irányokban leendő kiegészítése céljából új előadói tervezet szerkesztésére adott megbízást.

Ez új (immár negyedik) tervezet előkészítő munkálatainak tárgyalása nem tartozik emlékbeszédem keretébe.¹ A további munkálatokkal párhuzamosan ugyanis Wlassics Gyula szintén Szilágyi miniszter megbízásából két más, nagyfontosságú (mindjárt említendő) igazságügyi szervezeti törvény javaslatán dolgozott; 1890. október havától pedig a budapesti egyetem büntetőjogi tanszékét foglalta el, s így akkor már nem állt módjában a büntető eljárás kodifikációjával behatóbban foglalkozni.

Az 1892-ben elkészült negyedik tervezet megvitatására Szilágyi igazságügyminiszter újabb hattagú bizottságot alakított. Ennek egyik tagja, Wlassics Gyula, a tervezetet részletesen tárgyaló üléseken gyakran résztvett.

Az 1893-ban újból átdolgozott és négy új fejezettel bővített javaslat benyújtására Szilágyi Dezső kapta meg a felhatalmazást. Utóda, Erdély Sándor, igazságügyministersége alatt ez a javaslat vált törvénnyé, mint 1896: XXXIII. tc. (*A bűnvádi perrendtartás*).²

¹ Különös hálával kell azonban felemlítenem azt, hogy a továbbiakban is kiváló és jelentős munkásságot fejtettek ki: a kir. Kúriának néhai kitűnő bírása, Schedius Lajos, aki, amennyiben az igazságügyminiszter akadályozva volt, a bizottsági tanácskozásokat is vezette és a többi munkatársak szövegezését, valamint az indokolás szerkesztését is felülvizsgálta; továbbá Battlay Imre kir. főügyész és Vargha Ferenc, később koronaügyész.

² Ennek a nagyterjedelmű (592 §-ból álló) törvénykönyvnek

E törvénykönyv képviselőházi tárgyalásának idején Wlassics Gyula már (1895. januártól kezdve) vallás- és közoktatásügyi miniszter volt és így az általa is előkészített igazságügyi javaslatokkal már nem foglalkozott.

Visszatekintve, tüzetesen vizsgálnom kell most, mi volt Wlassics Gyula érdeme a bűnvádi perrendtartás 1888. évi törvényjavaslatának megalkotása körül.

Az a több mint három esztendőre terjedő munkásság, amelyet Wlassics Gyula mindjárt törvényszerkesztő tevékenységének kezdetén e nagyterjedelmű javaslatnak szövegezése és kötetekre menő indokolásának kidolgozása körül kifejtett, — időtartamban is, a magyar igazságszolgáltatásra évtizedek hosszú során gyakorolt hatásában is rendkívül jelentős.

Akikre az a súlyos feladat hárult, hogy ezt a törvénykönyvet azóta a gyakorlatban alkalmazzák, vagy a jogirodalomban értelmezzék, hálával gondoltak Wlassics Gyulára és munkatársaira, akiknek köszönhetjük, hogy évszázadokon át megújult törvényelőkészítő kísérletek meghiúsulta után a jogrendszernek ez a területe hazánkban is végre szabályozást nyert.

A francia jogászok egyikének tulajdonítják azt az állítást, hogy kevés dolog van a világon olyan nehéz, mint jó törvénykönyvet szerkeszteni. Ha arra gondolunk, hogy ennek az 1888. évi javaslatnak legnagyobb része félszázad mulva is változatlanul maradt a magyar törvénytárban, — kétszerezsen értékelni tudjuk Wlassics Gyulának a törvényelőkészítés körül szerzett rendkívüli érdemeit.

A nemzetének és a magyar igazságszolgáltatásnak tett nagy szolgálat mérvét még inkább feltünteti az összehasonlítás a korábbi jogrendszerrel, és annak a bizonyítása, hogy az új jogalkotást valóban mellőzhetlenné és sürgőssé tette egyfelől a törvényhozási szabályozás hiánya, másfelől az, hogy

melléktörvényei: az 1897: XXXIII (az esküdtbíróságokról) és a XXXIV. (a bűnvádi perrendtartás életbeléptetéséről szóló) törvény-cikkek. Ezeknek előkészítő tárgyalásaiban Wlassics Gyula, akkor közoktatásügyi miniszter, már nem vehetett részt.

abban az időben az alkotmányjogi és igazságszolgáltatási szempontból egyformán jelentős büntető ítélkezésre nézve Nagymagyarország különböző részeiben más és más jogszabályokat kellett alkalmazni.

Ámbár a kiegyezés következtében Nagymagyarország területére nézve az állami egység a Gondviselés jóvoltából több mint három évszázad után, 1867-ben, végre ismét helyreállt, — ezzel szemben a jogegység hiányzott.

Ma már nehéz el is képzelni ezt a sok partikuláris jogvidéket. Pedig így volt: Erdélyben más, azután a fennállott polgárosított határörvidéken, valamint Fiume városában és kerületében ismét más, végül Nagymagyarország területének többi, legnagyobb részére nézve megint más jogszabályok voltak hatályban.

Másfelől a bűnvádi eljárási jog törvényhozás szabályozásának alkotmányjogi jelentősége egészen szembetűnő.

Alkotmányos kormányforma és népképviselési rendszer mellett, amelyekhez pedig a magyar nemzet az abszolutizmus korának küzdelmei és szenvedései után még fokozottabban ragaszkodott, — lehetetlen volt fenntartani azt az állapotot, amely szabályozatlanul hagyta a büntető ítélkezést. Hisz' ez az ítélkezés pusztá gyanú alapján is korlátozhatja a személyes szabadságot, a házjogot, a levéi- és távirattitok jogát és az állampolgároknak hasonló fontosságú jogait.

Természetesen, büntetendő cselekmény elkövetése esetén valóban szükség van ezeknek a jogoknak a vádlottakkal vagy gyanúsítottakkal szemben való korlátozására, de nem egyéni önkény, hanem csak állami törvénynek mindenkire kötelező egyúttal a törvény előtti egyenlőség elvének megfelelő szabatos rendelkezései adhatnak arra alapot.

Ugyancsak a törvénynek kell meghatároznia azt, hogy a vádlott a per tárgya vagy önjogú alany legyen-e. A védő

¹ Lényegileg ezekkel a szavakkal kíséreltem meg támogatni a bűnvádi perrendtartás megalkotásának szükségét az 1896: XXXIII. törvénycikk miniszteri indokolásának 1. és 5. lapján; továbbá a képviselőház igazságügyi bizottsága számára az említett törvényjavaslat tárgyában készült jelentésben (5. és 6. lap), amelyet szintén e sorok írója szerkesztett.

hatáskörét, a védelemnek jogait (különösen az előkészítő eljárásban is) és több más hasonló nagyjelentőségű kérdést szintén törvényhozási szabályozás útján kell rendezni.

Wlassics Gyula közszolgálatának első tizedében hazánkban a büntető eljárást írott jogforrás csak csekélyebb súlyú vétségek és kihágások eseteiben szabályozta.

Eltekintve ettől a jogterülettől és a rövid, 1883 : VI. tc.-ben a fellebbvitel korlátozása tárgyában tett intézkedésektől, a súlyosabb és jelentősebb büntetendő cselekmények vádja esetében a jogszabály a bíróságok gyakorlata volt.

1872-ben az akkori igazságügyminiszter a képviselőház bizottságában már letárgyalt hézagos, rövid törvényjavaslatot egyöntetű eljárás végett megküldte a bíróságoknak. Ezeknek egy része némely kérdésben irányadónak tekintette ezt az ú. n. «sárga könyv»-et, több bíróság ellenben nem vette azt figyelembe.

A királyi Kúriának (Csemegi Károly vezetése alatt állott) egyik tanácsa 1882 után iparkodott ugyan néhány fontosabb eljárási vezérelvet az alsóbíróságok ítélkezésében érvényre juttatni, de ez a dicséretes törekvés nem mindenben sikerült.

Büntető törvényhozásunk feladatai Wlassics Gyula megbízatásakor.

Meglepő, hogy a magyar nemzet, mely önálló alkotmány-fejlődést mutathat fel és amely különösen a magánjog terén kiváló jogrendszert alkotott, — a rendi országgyűléseknek időről-időre megújult törekvései ellenére 1896 előtt nem tudott olyan törvénykönyvet megszavazni, amely a büntető eljárás egész lefolyását szabályozta volna.

Sajnálattal őszintén meg kell állapítanom azt is, hogy a büntető törvénykezés tekintetében a XIX. század végéig hazánk területén a kor színvonalán álló bírói gyakorlat nem fejlődhetett ki.

Szembetűnő volt a hazai jogforrások elmaradottsága, ha összehasonlították a magyar joggyakorlatot azzal a nagy átalakulással, amely a haladás élén járó államokban a büntető törvényhozás terén félszázad előtt már világszerte végbement.

Mindezeknél fogva égetően sürgős volt két változás.

Egyrészt az, hogy a nem egyöntetű gyakorlat helyébe alkotmányos úton egységes törvényhozási szabályozás lépjen.

Másfelől szükséges volt, hogy az új jogrendszer megvalósítsa azokat az eljárási vezérelveket, amelyek a büntető törvénykezés terén a tárgyi igazság érvényrejutását s egyúttal a helyesebb, gyorsabb, a magyar jogászai felfogásnak is megfelelő ítélkezést biztosítsák.

Már fennebb bizonyítottam, hogy e cél elérésére csak egyetlen járható út állott rendelkezésre.

Gondolni se lehetett arra, hogy a folytatkozáson a törvényhatóságok szabályrendeletei vagy kormányrendeletek útján lehessen segíteni.

Vissza kellett térni arra a törekvésre, amelyet 1791 óta a hivatottak, köztük Széchenyi is, célul kitűzött, amelyet a negyvenes években Deák Ferenc és társai, köztük csak Szalay Lászlót emelem ki, szemük előtt tartottak: elő kellett készíteni a teljes büntető eljárási törvénykönyv megalkotását.

Azok, akik e nagy munkába fogtak, nem foglalhatták törvénybe a régebbi magyar jogtételeket. Sem a nemesek ügyeiben követett rendes írásbeli per, sem a sommás szóbeli per nem volt alkalmas arra, hogy annak törvénné válta esetében gyors és helyes büntető ítélkezést lehetett volna remélni.¹

A törvénykönyv javaslatának szerkesztésénél nem lehetett kiindulni az 1872. évi ideiglenes javaslatból, mert azt nemcsak az időközben megalkotott külföldi nagyobb törvénykönyvek (főleg az osztrák és a német) meghaladták, hanem attól ennek a javaslatnak szerkesztője (Csemegi Károly) is későbbi (1881. és 1885. évi) tervezeteiben egészen eltért.

Mindezek alapján Wlassics Gyulának és társainak figyelemmel kellett lenni az *egyetemes* jogfejlődésre.

Észrevételt tettek a törvényjavaslat ellen azon az alapon, hogy az nem teljesen önálló, hanem csak egyik változata az európai büntetőperjogoknak.

A gyakorlati törvénykezés ismerői egyet fognak érteni

¹ Ezt az állításomat tüzetesen bizonyítottam *A magyar büntető eljárási eljárás* című m. I. köt. 1901. 97—99. ll.

velem abban, hogy ki nem próbált, hanem csak kísérletező törvényhozási munkálat a mindennapi jogéletnek ilyen első-sorban gyakorlati terén a legnagyobb kockázatokkal járt volna, mert a megvalósíthatóságot tette volna próbára.

Egyébként is a javaslat alapján megalkotott törvénykönyvből kitűnik, hogy Wlassics Gyula és munkatársai a külföldi intézményeket, illetőleg eljárási szabályokat nem vették át változatlanul.

Másfelől a magyar jogfejlődésből megállapítható, hogy még külföldről átvett intézmények is (elégg utalnom a kir. ügyészségre) magyar talajon egészen önálló fejlődésnek indultak, illetőleg átalakuláson mentek keresztül; a külföldön is hatályban volt perjogi szabályokat pedig a magyar bíróságok gyakran az alkalmazásban megfelelően fejlesztették.

Évtizedek tapasztalataiból ma már láthatjuk azt is, hogy a külföldi eljárási szabályok az alkalmazás közben átalakultak a magyar jogban és hogy az 1888. évi törvényjavaslat csak olyan jogtételeket vett át, amiket hazánkban gyakorlatilag meg is lehetett valósítani.

Ezekén felül a javaslat az egyetemes jogfejlődésből felhasználott olyan tanulságokat és olyan jogi elveket is, amelyek más törvénykönyvben még nem voltak tisztán érvényre juttatva. A magyar munkálat tehát részben új utakon is járt és ez a kísérlete (pl. a sértett pótmagánvadjának szabályozása, amely a skót jog felhasználásával került hazai jogunkba) — évtizedes alkalmazásban gyakorlatilag bevált.

A törvényjavaslat részleges átdolgozásából keletkezett törvénykönyv több tekintetben véget vetett az elkészülte előtt mutatkozott visszasságoknak.

Eddig szabályozatlan olyan kérdéseket. — idő hiánya miatt csak az egyéni szabadság biztosítékait, korlátozásának feltételeit és a védelem jogkörét említem — amelyek igazságszolgáltatási és alkotmányjogi szempontból egyaránt jelentősek, a törvénynek szabatos, világos és határozott rendelkezése oldott meg.

Nagymagyarországnak egész területén évszázadok mulva újra helyreállt a jogegység.

A büntető törvénykezés egyetemes fejlődéséből átvette

a javaslat azokat a jogtételeket, amelyek évtizedes tapasztalat szerint inkább biztosítják a tárgyi igazság érvényrejutását, mint az ellenkező, illetőleg mint a korábban hatályban volt jogelvek.

Amióta a büntetőperjognak tudományos művelése megindult, a korábban sokszor nem teljesen átértett jelszavak helyét annak a vizsgálata foglalta el, hogy valamely jogrendszer mikép viszi keresztül azokat a vezérelveket, amelyek az illető tételes jognak igazi jellegét megállapítják.

Ezek a vezérelvek nem egyszerű jelszavak, mint a régiékek voltak, hanem olyan igazságszolgáltatási biztosítékok, amelyeket a helyes törvénykezés érdekében kell a gyakorlatban érvényre emelni.

A javaslatnak ilyen vezérelvei voltak a következők:

Szemben a nyomozórendszerrel, a vád, a védelem és az ítélethozás tennivalóinak elkülönítése.

A per alanyai: a vádló és a vádlott, az ő meghallgatásuk után, gyakran kontradiktórikus eljárás alapján dönt az elfogulatlan bíró.

A javaslat megengedte a védelmet az előkészítő eljárásban is.

A tárgyaláson, illetőleg a döntő határozat hozatalánál érvényesülnek a közvetlenség, szóbeliség, és az ügyfélnyilvánosság.

A bíróság a bizonyítékokat szabadon mérlegeli.

Alkotmányjogi szempontból nagyon lényeges, hogy a javaslat tüzetesen meghatározza a polgárok egyéni jogai korlátozásának feltételeit, valamint az eljárás folytatásának részleteit.

Mint tudományos munka kiváló jelentőségű volt a törvényjavaslatához kidolgozott nagyterjedelmű és egészben véve rendkívül értékes indokolás.

Mindezek alapján megállapíthatom, hogy Wlassics Gyulának és társainak 1888. évi javaslata előbbre vitte a magyar jogfejlődést és a büntető törvénykezésnek, valamint a büntetőperjog tudományos művelésének hazánkban új korszakát nyitotta meg.

BALOGH JENŐ.